

a multikulturalizmus világában ma már szinte nincs olyan érdekek, amelyet ne lehetne szubkulturális formában érvényesíteni. Willis könyve, miként a kritikai kultúrakutatás más, szubkulturálkkal foglalkozó munkái is (például *Dick Hebdige* írásai), lehetőséget kínálnak annak a folyamatnak a nyomkövetésére is, amelyben a domináns kultúra megkérdőjelezése szinte a kulturális főáram elterjedt gyakorlatává vált és a kritika iróniává szelídült.

Végül, de semmiképpen sem utolsósorban érdemes arra is fölhívni a figyelmet, hogy „A skacok” egy alapvetően férfias szubkultúra rokonszenvező, de kritikus leírását adja. Willis munkája éppen ezért lett a társadalmi nemek történeti és kulturális alakváltozásával foglalkozó tanulmányok (a gender studies) egyik leggyakrabban hivatkozott kutatása, illetve az utóbbi években világszerte divatosá vált maszkulinitás-tanulmányok (a „férfiológia”) egyik legkorábbi alapműve. Paul Willis mára klasszikussá vált munkájának magyar kiadása meggyőződésem szerint nemcsak az oktatásszociológia, az ifjúságszociológia és a férfiológia szakterületének művelői számára lesz elengedhetetlenül fontos olvasmány, hanem a kulturális antropológia és a kritikai kultúrakutatás elméleti hagyományait, illetve a kvalitatív társadalomkutatás különböző módszereit megismerni vágyó egyetemi hallgatóknak és fiatal kutatóknak is.

Paul WILLIS: *A skacok (Iskolai ellenkultúra és munkás-kultúra)*. Új Mandátum Könyvkiadó és Max Weber Alapítvány, Bp, 2000.

Vörös Miklós

Anyanyelv – szaknyelv

Az élet sok területén – a műszaki, tudományos, diplomáciai szférában – erős „egynyelvűsödési” irányzat figyelhető meg, mivel az nagymértékben megkönnyíti az egyetemes érintkezést: ez a nyelv az angol. A folyamat kihat a nemzeti (helyi) nyelvekre a behatoló idegen szavak és idegen mondatszerkezetek formájában.

Vajon romlása-e ez a nyelvnek vagy gazdagodása, vagy közömbös? Lehet-e, kell-e ezzel szemben fellépni? Lehet-e, kell-e a nyelv alakulását befolyásolni a „helyi” (nemzeti) nyelvnek az idegen hatásokkal szemben való védekezésével (magyarosítás, nyelvművelés)? Ezeket a kérdéseket teszi fel *Ritoók Zsigmond* „A magyar nyelv az informatika világában” című könyv előszavában.

A viták folynak, olykor szenvedélyesen is. Egy ilyen vita fóruma volt a Magyar Tudományos Akadémián még 1997. június 30-án rendezett „Tudomány és magyar nyelv” című konferencia. E kötet részben az itt elhangzott előadásokra építkezve tájékoztat a legvitatottabb kérdésekről, felmutatva bizonyos lehetőségeket, esetleg veszélyeket is.

A három fejezetre osztott könyv első részében a természettudósok látószögéből vizsgálja a nyelv, anyanyelv, nemzeti nyelv állapotát a tudomány világában. Két érdekes tanulmányt olvashatunk ebben a részben, az egyiket *Michelberger Pál*, a másikat pedig *Marx György* tollából. Ha az egységes tudományos nyelv egyúttal egyetlen tudományos nyelvet enged meg, akkor az ettől eltérő nemzeti nyelvek elszegényednek. Megszűnik a nemzeti nyelvű tudományos irodalom, szűkül a tudományos ismeretterjesztő irodalom, leépül az alapfokú és gyengül a középfokú oktatás. A nemzeti nyelvek szókincse a tudományos kifejezések eltűnése miatt zsugorodik. A nemzeti nyelv további erőzóját a tudományos nyelv kiesése után a hivatali nyelv elangolosodása, majd a szakmai nyelvek eltű-

nése fogja fokozni. A nemzeti nyelv visszaszorul a templomba és a konyhába, véli Michelberger Pál, de ugyanakkor azt is hangsúlyozza, hogy az angol kifejezések a nemzeti nyelvekben nem rontják okvetlenül a nyelveket. Az angol, a jelenkor új latinja tehát nem töltheti be maradéktalanul a középkor latinjának a szerepét, nem az egyetlen tudományos nyelv, hanem a tudományok közvetítő nyelve.

Marx György szerint a tudomány kettős kötésben van: egyszerre kell magyarul szólnia a magyar néphez és bemutatnia a magyar alkotásokat a nagyvilágnak, ami azonban nem fájdalmas ellentmondás, hanem szép kötelesség.

A második fejezetben a nyelvészek véleményeit olvashatjuk. „A nyelvész nemcsak közlési eszközként használja anyanyelvét, mint a nyelvközösség bármely tagja: nemcsak szereti, becsüli, félti azt saját és közössége szellemi kincseként, mint anyanyelvi öntudattal is bíró személy: nemcsak egyénileg is formálja, változtatja, ha van nyelvi alkotó készsége, mint ahogy teszik például a szépírók, hanem »belülről« ismeri problematikáját, fejlődési jellemzőit, törvényeit, mint kutatásának kimondott tárgyát. E minőségében a tudomány oldaláról, szakmailag is szolgálni tudja azt az ügyet, amely iránt, legalábbis elvileg, minden anyanyelvét bíró ember felelősséggel tartozik, anyanyelvének kutatója számára pedig ez a felelősség még hatványozottabban áll fenn.” – írta a közelmúltban *Benkő Loránd*.

*E szoftverektől azt várják,
hogy azok lehetővé tegyék a
különböző nyelveken írt
dokumentumok automatikus
összehangolását (nyelvi
egységesítést), és hogy egy
tetszés szerinti nyelven írt
dokumentumot képesek
legyenek egy másik, szintén
tetszés szerinti nyelven
kivonatolni.*

*Ehhez a megfelelő
tudományos, illetve nyelvi
technológiai előkészítésről a
„helyi” nyelvek, adott esetben a
magyar beszélőinek
maguknak kell
gondoskodniuk.*

hogy a technika gyors és tömeges fejlődése, erőteljes beáramlása nem hagy időt a konszenzus kialakítására egy-egy új elnevezés kapcsán. A fogalmak, működési elvek, konstrukciók újszerűsége pedig az analógiás szóképzést is megnehezíti *Tölgyesi János* szerint. Ebben a részben olvashatunk még a nyelv szerepéről a nemzeti azonosságtudatban, valamint a számítógéppel és az internettel kapcsolatos fogalmakról és az internetkultúra magyarországi elterjedéséről.

Szükség lenne tehát az állandó, tudatos és mélyreható szaknyelvművelésre. A magyar – most még – a világ azon nyelvei közé tartozik, amelyiken minden tudományt művelni lehet. Tudunk magyarul szívátültetést elvégezni, bányászni, növényvédelemmel foglalkozni és még sorolhatnánk a nagyszerű tudományos teljesítményeket.

Az érintkezés kétirányú folyamat voltából következőleg a „helyi” (nemzeti) nyelv is hat az egyetemesre úgy, hogy tudomásul vesz. Például az államszövetségek (Európai Unió) esetében a hivatalos iratok oda-vissza fordítását szorgalmazzák. Az Európai Unió legújabb programja a „Nyelv és technológia 2000” címet viseli, amely elsősorban az

információfeldolgozást elősegítő intelligens szoftverek kifejlesztését célozza meg. Ezek-től a szoftverektől azt várják, hogy azok lehetővé tegyék a különböző nyelveken írt dokumentumok automatikus összehangolását (nyelvi egységesítését), és hogy egy tetszés szerinti nyelven írt dokumentumot képesek legyenek egy másik, szintén tetszés szerinti nyelven kivonatolni. Ehhez a megfelelő tudományos, illetve nyelvi technológiai előkészítésről a „helyi” nyelvek, adott esetben a magyar beszélőinek maguknak kell gondoskodniuk. A nyelvi technológiák alapja is a jó szótár, amelynek ismerveit *Kiefer Ferenc* sorolja fel tanulmányában.

A legtöbb nyelvész egyetért azzal, hogy korszerűsíteni kell az értelmező szótárunkat. A munkát sürgeti, hogy – gyakorlatilag – az 1972-es értelmező kéziszótár óta nincs új értelmező szótárunk. *Pusztai Ferenc* is szorgalmazta például, hogy értelmező szótáraink a jövőben a teljes magyar nyelvterület léptékében készüljenek el. *Fábián Pál* is fontos stratégiai ügynek tartja az új, mai valóságunkat híven tükröző mű akadémiái támogatását. A másik fontos terület, amelyet ezzel kapcsolatosan megemlít, a helyesírás megőrzésének feladata, hangsúlyozva a megőrzést, nem pedig az újítást.

Bánréti Zoltán a tradicionális nyelvtanoktatás hibáiról ír. Az anyanyelvi nevelés területén a magyar közoktatás jelentős része még ma is a tradicionális nyelvtanoktatást és a hozzá kapcsolódó pedagógiai eszköztárat alkalmazza.

„A” nyelv mindenki számára az anyanyelve. *Deme László* írja, hogy az anyanyelv nem egyszerűen a nyelvek egyike, hanem észlelésmód és gondolkodásmód is.

Nyelvi törvényre azonban nincs szükség *Szépe György* szerint sem, hiszen ahol ilyesmit bevezettek, az mind korlátozó jellegű volt (akármilyen nemes célok érdekében tervezték is azokat). Azonban megjegyzi, hogy nem ártana az anyanyelvi használat jogi kérdéseit is megvizsgálni az alkotmányban is rögzített emberi jogok alapján.

Pomogáts Béla Kosztolányit idézte: „A nyelvet, mely eleven, folyton változó és fejlődő folyamat, sohasem lehet véglegesen rendbe hozni, kisöpörni és fényesre kefélni, de annyit igenis elérhetünk, hogy az öntudat résen álljon és csöndben, rejtetten munkálkodjék.” Ezt a rejtett lelki munkálkodást kell tudatosítania a ránk köszöntő ezredfordulón minden magyar anyanyelvű embernek, legyen az nyelvész, társadalom- vagy természettudós.

RITOÓK Zsigmond (koordinátor): *A magyar nyelv az informatika világában (Magyarország az ezredfordulón című sorozat)*. MTA, Bp, 1999.

Bók Szilvia

Az írástanulás titkai

Lengyel Zsolt könyvéhez írt bevezetőjében *Papp Ferenc* akadémikus „nagy titoknak” nevezi az írás-olvasás elsajátítását. *Lengyel Zsolt* ennek a titoknak a megfejtésére tesz kísérletet izgalmas megközelítési módokon keresztül.

A könyv különleges érdeme az, hogy végigvezeti az olvasót azokon a stációkon, amelyeket mindnyájan bejártunk valaha. A szerző nem könnyű feladatra vállalkozott, hiszen az írott nyelv vizsgálata a nyelvtudományon belül még napjainkban sem tart lépést az élőnyelvi kutatásokkal. A könyv első fejezete áttekintést ad a különböző nyelvészeti iskolák vizsgálati eredményeiről, de éppen ezek az eredmények – azáltal, hogy részproblémákra adnak csupán választ – bizonyítják, mennyire multidiszcipli-